

**ԻՐԱՎԱԿԱԶՄԱՎՈՐՄԱՆ ՓՈԻԼԻ ԴԵՐՆ ՆՈՐՄԱՍԵՂԾՄԱՆ
ԳՈՐԾՆԹԱՑՈՒՄ**

ՀԱՅԿ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

Ուսումնասիրությունը նվիրված է նորմաստեղծման գործընթացում իրավակազմավորման փուլի ազդեցության վերլուծությանը, ինչպես նաև դրա արդյունքների գնահատման գործընթացի քննարկմանը: Հայաստանի Հանրապետությունում նշյալ ոլորտը չի քննարկվել պատշաճ ինտենսիվությամբ, արդյունքում՝ պրակտիկան բավականին կաղում է: Ուսումնասիրության առաջնային խնդիրը իրավական նորմերի որակի բարելավմանն ուղղված առաջարկների ներդրումն է, ինչն անհրաժեշտ գործոն է իրավակիրառ պրակտիկայում հնարավոր խնդիրները լուծելու, իրավախախտումները նվազեցնելու համար:

Բանալի բառեր – *իրավաստեղծագործություն, նորմաստեղծում, իրավական ակտ, իրավական արդյունավետություն, անվտանգության համակարգ, ուղեղային կենտրոն, վերլուծական կարողություն*

Հայաստանի Հանրապետության հռչակումը, նրա քաղաքական համակարգում բազմակարծության ընդունումը, շուկայական տնտեսության անցումը և տնտեսական նոր համակարգերի ձևավորումը, ժողովրդավարական արժեքների հռչակումը առաջնահերթորեն պահանջում էին նոր որակի հարաբերությունները կարգավորող իրավանորմերի մշակում, իրավաստեղծ աշխատանքի փորձառության ձևավորում և կատարելագործում: Նման որակների բացակայության պայմաններում իշխանությունները որդեգրեցին այլ երկրների փորձը փոխառելու, շատ դեպքերում՝ կրկնօրինակելու ճանապարհը: Եթե սկզբնական շրջանում դա լրացնում էր հարաբերությունների կարգավորման բացերը և համարվում բավարար նոր հարաբերությունների մասնակիցների իրավունքները և պարտականությունները սահմանելու համար, ապա հետագա զարգացումների, մասնավորապես քաղաքական և տնտեսական համակարգերի բովանդակային բարեփոխումների տեսանկյունից դրանք խիստ անբավարար էին: Այս առումով իրավական բացեր են ոչ միայն ոլորտը կարգավորող իրավական ակտի կամ դրանում համապատասխան հարաբերության կողմը կարգավորող դրույթի բացակայությունը, այլև գործող նորմերի անհամարժեք և անհամաչափ ազդեցությունը հասարակական հարաբերությունների վրա, ինչով էլ մեծապես պայմանավորված է իրավախախտումների թվի աճը:

Հարկ է նշել, որ պետական մարմինների իրականացրած նորմատեղծ աշխատանքի ծավալը բավականին մեծ էր: Միևնույն ժամանակ պետք է արձանագրել, որ հարաբերությունները կարգավորող իրավական ակտերում բացերն ու կողիզիաները հետևանք են նորմատեղծ գործընթացի փուլերի, ակնկալվող արդյունքի և ազդեցության հետևանքների նկատմամբ համակարգային ռազմավարական հայեցակարգի և գործողությունների բացակայության:

Վերոնշյալի հիմնական պատճառը իրավահարաբերությունների ծագման նախադրյալների, իրավունքի նորմի և իրավահարաբերության հարաբերակցության վերաբերյալ պատկերացումների խեղաթյուրումն է, հարաբերությունների կարգավորմանը իրադրային լուծումներ տալու արատավոր պրակտիկան, այդ դաշտում հանրային շահի հաշվառման մեխանիզմների անտեսումը և դրանց ձևավորման կամքի բացակայությունը: Մասնավորապես, իրավահարաբերությունների ծագման նախադրյալներ են համարվում այն պայմանները կամ գործոնները, որոնք առաջացնում, ծնում են իրավահարաբերություններ: Ընդ որում, իրավահարաբերությունների ծագման նախադրյալները լինում են, նյութական և իրավաբանական: Նյութական են մարդկանց կենսական շահերը և պահանջունքները, որոնց ազդեցության տակ մարդիկ մտնում են համապատասխան իրավահարաբերությունների մեջ: Եթե հասարակական հարաբերությունը իրավահարաբերության վերաձևելու իրավասություն ունեցող սուբյեկտը՝ պետությունը նյութական նախադրյալները հաշվառում և գնահատում է ոչ համարժեք իրականին, կամ այլ կերպ ասած՝ դրանք իրավունքի նորմերում ձևակերպում է հանրային ակնկալիքներին և պահանջունքներին հակառակ, ապա տվյալ հասարակության համակեցության միջավայրում խախտվում է պետության կողմից հանրային հետաքրքրությունների ու պահանջունքների համարժեք ընկալման սկզբունքը: Պետք է արձանագրել, որ հանրային հետաքրքրությունների անտեսումը կարող է լինել ինչպես պետական իրավաստեղծ մարմնի միտումնավոր աշխատանքի, այնպես էլ անգործության, ոչ պրոֆեսիոնալ մոտեցման արդյունք: Իրավահարաբերության իրավաբանական նախադրյալներ են իրավունքի նորմերը, իրավաբանական փաստերը և իրավասուբյեկտությունը: Միայն այս երեք նախադրյալների առկայության դեպքում են հնարավոր իրավահարաբերության ծագումը և գործողությունը: Ըստ այդմ, իրավահարաբերության ծագման նյութական և իրավաբանական հիմքերը նորմատեղծ աշխատանքը բաժանում են երկու փուլերի՝ իրավակազմավորում և իրավաստեղծում:

Նորմատեղծման կամ իրավասահմանման ամբողջական գործընթացում իրավակազմավորումն ու իրավաստեղծագործությունը հարաբերակցվում են որպես բովանդակության և ձևի կարգավորումներ, որտեղ իրավակազմավորումը բովանդակությունն է կամ նյութական կողմը, իսկ իրավաստեղծումը՝ դրա պաշտոնական իրավական ձևա-

կերպումն ու պետական հարկադրանքով երաշխավորումը:

Բաժանումը ունի էական պրակտիկ նշանակություն, քանի որ դրանում է արտացոլվում իրավական ակտի սոցիալական և իրավական լեգիտիմության համադրությունը, արդյունքում՝ իրավական ակտի որակի ապահովման երաշխիքները: ՀՀ-ում նորմաստեղծման երկու փուլերի ամբողջական իրացման բացակայությունը ձևավորել է հետևյալ խոցելի խնդիրները, որոնց լուծմանը պետք է նպատակաուղղել հայեցակարգային, օրենսդրական և մեթոդական առաջարկներ:

1. Իրավական ակտերի ձևական և նյութական կողմերի¹ անհամարժեք համադրումը, արդյունքում՝ հակաիրավական օրինականության իրավիճակի ձևավորումը², ինչը հանգեցնում է իրավախախտման և դրանց թվական աճի: Դա վկայում է իրավական ակտերի սոցիալական լեգիտիմության և ժողովրդավարության սկզբունքի ցածր աստիճանի մասին, ինչը պայմանավորված է նորմաստեղծման գործընթացում մասնակցայնության ցածր մակարդակով:

2. Իրավական անկայունություն կամ իրավական որոշակիության բացակայություն՝ պայմանավորված իրավական ակտերում հաճախակի փոփոխություններով, որոնք, սակայն, չեն արտացոլում հարաբերությունների զարգացման դինամիկան, այլ մեծապես պայմանավորված են տեխնիկական խնդիրներով և ոլորտային զարգացման ռազմավարական մտածողության բացակայությամբ: Ընդ որում, իրավական որոշակիության բացակայությունը կարող է պայմանավորված լինել ոչ միայն չհիմնավորված հաճախականությամբ իրավական փոփոխություններով, այլ նաև նորմերում ոչ հստակ կարգավորումներով, ինչը տարընթերցումների պատճառ է դառնում: Այս առումով հարկ է նշել, որ ռազմավարությունների առկայությունը դեռևս չի նշանակում ռազմավարական մտածողության առկայություն:

3. Իրավական ակտերի հիերարխիկ համակարգի խզումներ, որոնք բերում են նաև պետական մարմինների դերակատարումների կամ գործառույթների վերաբերյալ ոչ ճիշտ ընկալումների:

Քննարկվող ոլորտում ուսումնասիրությունների նպատակը իրավական ակտերի որակի բարելավմանն ուղղված և արդյունքում վերոնշյալ խնդիրների լուծմանը միտված առաջարկների ներկայացումն է և դրանց կենսագործման վերաբերյալ քաղաքականության մշակումը:

Վերոնշյալ խնդիրների լուծման նպատակով անհրաժեշտ է քննարկել նորմաստեղծման աշխատանքի երկու փուլերի՝ իրավակազմավոր-

¹ Իրավական ակտի ձևական կողմն արտացոլում է իրավաբանական տեխնիկայի կանոնների ապահովումը: Իրավական ակտի նյութական կողմն արտացոլում է բովանդակության ձևավորման տարբեր ուղղություններ՝ դրանց համապատասխանությունը հանրային պահանջներին, ինչպես նաև կարգավորման ազդեցությունը կրող հասարակական հարաբերությունների բնույթին:

² Իրավական օրենք և համապատասխանաբար իրավական օրինականությունը՝ օրենքի բովանդակության մեջ իրավունքի սկզբունքների ապահովումն է: Ըստ այդմ տարբերակվում են իրավունք և օրենք հասկացությունները:

ման և իրավաստեղծման հիմնարար խնդիրները ՀՀ-ում, որոնք մեկ ամբողջության մեջ կոչվում են նորմաստեղծում կամ իրավասահմանում: Ընդ որում, ի տարբերություն իրավաստեղծման փուլի իրավակարգավորումների, իրավակազմավորման գործընթացը ՀՀ-ում ըստ էության քննարկման առարկա չի դարձել, այն պետական կառավարման համակարգում չուսումնասիրված և չներդրված իրավական ինստիտուտ է և երբեմն քննարկման առարկա է դարձել տեսական մակարդակով: Այս առումով ուսումնասիրությունների շրջանակներում իրավական ակտերի որակի բարելավմանն ուղղված առաջարկները պետք է ներառեն ինչպես իրավակազմավորման, այնպես էլ իրավաստեղծման փուլերում առկա հիմնարար խնդիրները:

Իրավակազմավորման փուլի անհրաժեշտության հայեցակարգային հիմնախնդիրները և ՀՀ-ում ներդրման նախադրյալները

Նորմաստեղծման կամ իրավասահմանման գործընթացում իրավական երկու փուլերի իրավակազմավորման և իրավաստեղծման գործոնների համակարգային խնդրի կարևորությունը հետխորհրդային տարածքում քննարկման առարկա առաջին անգամ դարձրեց Վ. Ներսիսյանցը: Որպես իրավական ակտերի որակի ապահովման կարևորագույն գործոն վերջինս մատնանշում էր, որ նորմաստեղծմանը կամ իրավասահմանման գործընթացին ամբողջապես պետք է հաստուկ լինեն հետևյալ հատկանիշները՝

- լեգիտիմություն,
- իրավական լեգիտիմություն,
- գիտական հիմնավորվածություն և պրոֆեսիոնալիզմ³:

Ընդ որում, հեղինակի պնդմամբ՝ իրավական ակտի սոցիալական լեգիտիմությունը կարող է ապահովվել հանրային շահի արտացոլման մեխանիզմների կիրառմամբ՝ նորմերի անհրաժեշտության վերաբերյալ հանրային հետաքրքրությունների ուսումնասիրության, գնահատման, վերլուծության արդյունքում: Նորմերի սոցիալական լեգիտիմությունը իրավակազմավորման փուլի արտացոլումն է: Սոցիալական լեգիտիմության բացակայությունը հետագա իրավական գործընթացները ձևականացնում է և բովանդակային առումով չի ապահովում ընդհանուր առմամբ նորմերի իրավական լեգիտիմությունը: Սոցիալական լեգիտիմության առկայությունը ապահովում է իրավունքի համընդհանուր սկզբունքների անշեղ կիրառման համար բավարար իրավական երաշխիքներ և հասարակության համար ապահովում է սոցիալական արդարության ընկալման բարձր աստիճան: Պետության պոզիտիվ պարտականության իրացումն այս առումով նշանակում է, որ պետք է ձևավորել անհրաժեշտ իրավական գործիքակազմ՝ նորմաստեղծ գործընթացում սոցիալական լեգիտիմությունն ապահովելու նպատակով: Ընդ որում, պետք է փաստել, որ հասարակական հարաբերությունների

³ См. u **Нерсисянц В. С.** Проблемы государства и права, М. 1999, էջ 47:

կարգավորման տարբեր ոլորտներում սոցիալական լեզվատիրության պահանջի ապահովման իրավական գործիքակազմը տարբեր է: Իրավական ակտերի որակի ապահովման վերոնշյալ գործոնների վերաբերյալ իր դիրքորոշումն է արտահայտել նաև գերմանացի գիտնական, դատական համակարգում երկարատև փորձ ունեցող Բերնդ Ռյուտերսը, ԱՄՆ Կոռնելիի համալսարանի պրոֆեսոր Սամերս Ռոբերտը: Վերջիններիս պնդմամբ՝ իրավական ակտի որակի ապահովումը կլինի երաշխավորված այն դեպքում, երբ նորմաստեղծ գործընթացում ապահովվի դեմոկրատիզմն ու պրագմատիզմը: Դեմոկրատիզմի ապահովման ճանապարհը հասարակության ակտիվ ներգրավվածությունն է նորմերի հանրային պահանջի ուսումնասիրության փուլում, պրագմատիզմի ապահովման գրավականը պետական համակարգի պրոֆեսիոնալ գործունեությունն է: Ընդ որում, Ռյուտերսը հատուկ շեշտում է, որ ակտերում բացերն ու կոլիզիաներն առաջանում են ոչ միայն ձևական առումով կամ այլ կերպ ասած՝ ակտում հարաբերությունը կարգավորող դրույթի բացակայությամբ, այլ նաև սոցիալական լեզվատիրության բացակայությամբ, երբ նորմն ընդունվել է ձևական-իրավական որոշակիության պահպանմամբ, սակայն առանց հանրային շահը և պահանջմունքները հաշվառելու:

Իրավակազմավորման գործընթացի վերաբերյալ ուսումնասիրությունները և ըստ այդմ՝ պրակտիկայում դրա ներդրման իրավական առաջարկները ՀՀ-ում, ինչպես արդեն նշվեց, սակավ են: Իրավակազմավորումը՝ որպես նորմաստեղծման առաջնային փուլ, բովանդակային առումով ոլորտային իրավակարգավորումների վերաբերյալ հանրային պահանջմունքների, կարծիքի, դիրքորոշումների ուսումնասիրության, վերլուծության, գնահատման, հանրային կարծիքի ձևավորման նպատակով հանրությանը նախապատրաստելու, այն է՝ իրավագիտակցության բարձրացման քայլերի ամբողջությունն է: Իրավակազմավորման փուլը տարբեր ձևաչափով և ազդեցության արդյունավետությամբ ու աստիճանով է գործում իրավունքի տարբեր աղբյուրների համատեքստում: Այսպես, անգլոսաքսոնական իրավական համակարգի երկրներում իրավական սովորույթը, որպես իրավունքի աղբյուր, լայնորեն կիրառվում է վարչաիրավական հարաբերությունների, քաղաքացիաիրավական հարաբերություններից գործարար շրջանառության հարաբերություններում: Պետությունը իրավական ուժ է տվել այդ սովորույթներին կամ այլ կերպ ասած՝ դրանք համարել է պետության հարկադրանքի ուժով ապահովված՝ դիտարկելով դրանք իրավակազմավորման փուլով անցած և հանրային շահի տեսանկյունից դրական նորմեր:

Անգլոսաքսոնական իրավական համակարգում իրավակազմավորման փուլի կարևորագույն և լայնորեն կիրառելի գործիք է նաև լոբբիստական կազմակերպությունների գործունեությունը, որոնց գոր-

ծառայություններն առնչվում են ոչ միայն տարբեր ազգային համայնքների, այլ նաև սոցիալական համայնքների գործունեությանը: Մակայն վերջիններիս գործունեությունն ակտիվորեն համադրվում է նաև ուղեղային կենտրոնների աշխատանքի հետ:

Իրավունքի աղբյուրի տեսակների առումով ՀՀ-ում կիրառելի է նորմատիվ իրավական ակտը, որի առնչությամբ իրավակազմավորման գործընթացի մեխանիզմները պահանջում են համալիր, արմատական և համակարգային փոփոխություններ: Իրավակազմավորման փուլի բացակայությունը ՀՀ-ում հանգեցնում է իրավակարգավորման դաշտում բազմաթիվ խնդիրների, որոնցից հիմնականներն են.

- Նորմերի կիրառելիության անհնարինություն, աննպատակահարմարություն, մի շարք դեպքերում՝ առանց խախտման կիրառելիության անհնարինություն:

- Իրավական ակտերի անհարկի հաճախականությամբ փոփոխման գործընթաց, որն առաջացնում է իրավական անկայունություն:

- Իրավական ակտի բովանդակության և տառի անհամապատասխանություն, իրավական անորոշություններ և բացեր, կոլիզիաներ, դրա հետ կապված նորմերի մեկնաբանման գործընթացի բարդություններ:

Վերջին խնդրի հետ կապված նորմերի մեկնաբանման գործընթացում ՀՀ-ում ձևավորված պրակտիկան չի արտացոլում մեկնաբանման իրավական գործընթացի իրական բովանդակությունն ու տրամաբանությունը: Մասնավորապես՝ նորմերի մեկնաբանման նպատակը դրանց ժամանակակից ընկալումը պարզելն է, այն է՝ պետք է գտնել օրենքի այն նշանակությունը, որը իրավաստեղծ մարմինն ամփոփել է իրավական ակտի տեքստում: Այս գործընթացում ՀՀ-ում էական են հակասությունները իրավական ակտի տեքստի, նորմաստեղծ մարմնի կարգավորման մտադրության և որ ամենաէականն է՝ դրանց և հանրային պահանջունքների անհամապատասխանության միջև: Լուծման հիմնարար բանալին դրանց համադրման իրավական մեխանիզմների կիրառելիությունն է⁴:

Իրավակազմավորման գործընթացը սկսվում է քաղաքացու իրավագիտակցության ձևավորման գործընթացից և ավարտվում իրավական ակտի տեքստում հանրային կամքի իրավական ձևակերպումներով: Իրավագիտակցության ձևավորման գործում կրթական և իրավական դաստիարակության, իրավական մշակույթի ձևավորման հիմնախնդիրները կարող են արդյունավետություն ապահովել հանրության կրթական գործընթացների համալիրում: Հարկ է նշել, որ իրավագիտակցության և իրավամտածողության ձևավորման և մակարդակի բարձրացման գործում հատկապես անգլոսաքսոնական համակարգի երկրներում էական աշխատանքներ են կատարվում ոչ միայն գի-

⁴ St' u Ruthers/Fischer/Birk, Rechtstheorie, 2018, Rn.938:

տակրթական համակարգերի միջոցով, այլ համայնքային կառավարման մակարդակում հանրային մասնակցայնության բարձր աստիճանի ապահովման եղանակով:

Իրավակազմավորման գործընթացի շրջանակներում էական է հանրային կարծիքի հաշվառման, դրանց վերլուծության ու գնահատման և իրավական ամրագրման գործիքակազմի ներդրումը: Ամբողջ նպատակը իրավաստեղծ գործընթացում հանրային պահանջունքների առավելագույն հաշվառումն է և իրավական այնպիսի մեխանիզմների ձևավորումը, որը գործընթացը կդարձնի անշրջելի, կբարձրացնի իրավական ակտերի որակը, կիրառելիության շրջանակներում կնվազեցնի իրավախախտումների ռիսկերն ու ծավալները:

Իրավակազմավորման փուլի վերաբերյալ ուսումնասիրություններն ու առաջարկները պետք է հստակ պատասխանեն հետևյալ հարցերին.

1. իրավական կարգավորման որ ոլորտում ինչպիսի մեխանիզմներով և գործիքակազմով պետք է իրացվի իրավակազմավորումը,

2. ինչպիսի ամրագրում պետք է ունենա իրավակազմավորման փուլը՝ իրավական և սովորութային մակարդակներում:

Հարկ է արձանագրել, որ հիշյալ խնդիրների վերաբերյալ առաջարկներն էապես պայմանավորված են տվյալ պետության իրավական համակարգի զարգացման աստիճանով, հասարակության անհատական և կոլեկտիվ մակարդակներում իրավագիտակցության զարգացվածության գործոնով: Ընդ որում, արդարացված չեն այն պնդումները, թե իրավագիտակցության ցածր աստիճան ունեցող հասարակություններում հանրությանը պետք է նորմաստեղծման գործընթացում ներառել հնարավորինս պասիվ աստիճանում՝ իրավական ակտի նախագծի քննարկման փուլում:

Իրավակազմավորման փուլում հանրային կարծիքի հաշվառման, վերլուծության, գնահատման գործընթացները տեղի են ունենում ծանուցումների, խորհրդատվության, լոբբիզմի, ուղեղային կենտրոնների համալիր աշխատանքի միջոցով հանրության մեջ տեղի ունեցող գործընթացների վերաբերյալ տեղեկատվության վերլուծության, դրա գնահատման և իրավաստեղծ մարմիններին ազդակների փոխանցման եղանակով: Հարկ է նշել, որ հասարակական հարաբերությունների տարբեր ոլորտներում կիրառվում են այդ մեխանիզմներից՝ տվյալ ոլորտի գնահատման առավելագույն և արդյունավետ տարբերակները:

Այսպես, հանրության անվտանգության, պաշտպանության ոլորտներում առավելագույն արդյունավետ մեխանիզմը ուղեղային կենտրոնների միջոցով աշխատանքն է, որի արդյունքում, նաև հանրային մասնակցության ապահովմամբ վերլուծվում են պետության անվտանգային միջավայրի վերաբերյալ հասարակության սպասումներն ու ակնկալիքները, անվտանգությանը սպառնացող հանգամանքներին դիմագրավելու հասարակության պատրաստվածության աստիճանը և,

ըստ այդմ, փոխանցում են այդ խնդիրները նաև այն մարմիններին, որոնք պետք է ընդունեն անվտանգության ոլորտի հիմնարար փաստաթղթեր: Ուղեղային կենտրոնների աշխատանքը կանոնակարգվում է պետության կողմից, սակայն նրանցում ներգրավվում են ոչ միայն պետական համակարգի ներկայացուցիչներ, այլ նաև հանրային ներգրավվածության բարձր աստիճան ապահովող ոլորտների մասնագետներ՝ առաջին հերթին գիտակրթական և սոցիալական հետազոտությունների կենտրոններին:

Անվտանգության ոլորտում իրավակազմավորման գործընթացի հաջող օրինակ է ԱՄՆ անվտանգային համակարգում նորմաստեղծ աշխատանքի մոդելը: Մասնավորապես, ԱՄՆ անվտանգության ոլորտի ռազմավարությունը՝ որպես իրավական փաստաթուղթ, և դրանից բխող իրավական ակտերը ձևավորվում են ազգային անվտանգության մարմինների համակարգված աշխատանքի արդյունքում: Մասնավորապես՝ ճյուղային ԱԱ մարմինների գործունեությունը Սպիտակ տնից համակարգվում է հետևյալ ուղղություններով. նախագահին առընթեր բարձրագույն խորհրդատվական մարմինը՝ ԱԱԽ-ն, մշակում է ԱԱ հիմնական դոկտրինայի ռազմավարությունները, մշակում է արտաքին, պաշտպանական անվտանգության միջանկյալ և օպերատիվ միջատություն պահանջող հանձնարարականներ՝ դրանով իսկ ապահովելով ընդհանուր ռազմավարության ղեկավարումը: Սպիտակ տանը ԱԱԽ աշխատանքները համակարգում է ԱԱ գծով նախագահի օգնականը, ԱԱԽ գործադիր քարտուղարը (նրան են ենթարկվում նախագահի կողմից նշանակվող չորս ճյուղային նախարարների ԱԱ գծով օգնականները՝ արդարադատություն, էներգետիկա, պաշտպանություն, ֆինանսներ) և իրավիճակային վերլուծության խմբի տնօրենը: Իրավիճակային խմբում ընդգրկված են հետախուզական գերատեսչությունների կողմից 2 տարի ժամկետով գործուղված մինչև 70 ներկայացուցիչ: Վերոնշյալ աշխատանքներն ԱԱԽ-ն իրականացնում է ուղեղային կենտրոնների հետ խիստ համաձայնեցված ռեժիմով: Ուղեղային կենտրոնների աշխատանքներն իրացվում են հանրային տրամադրվածությունների և ակնկալիքների նյութականացման դաշտում:

21-րդ դարի հարափոփոխ աշխարհում անվտանգության ոլորտում ապագայի կանխատեսման, պետության գործունեության տարբեր ոլորտներին վերաբերող արտաքին և ներքին քաղաքականության մշակման գործում առանցքային նշանակություն ունեն ուղեղային կենտրոնները: Դրանք իրականացնում են գործնական քաղաքական-իրավական փորձաքննություն, պատրաստում են վերլուծական նյութեր և հիմնարար աշխատություններ՝ այդ թվում հանրային տրամադրությունների հիման վրա, իսկ այդ գործառույթներն իրացնելիս ինտենսիվ համագործակցում են հասարակության տարբեր շերտերի ներգրավվածությունն ապահովող կենտրոնների հետ, մասնավորապես գի-

տակրթական հաստատություններ, սոցիալական ծառայություններ: Ինտելեկտուալ արտադրանքի բոլոր այս տեսակները տարբերվում են գլոբալ գործընթացների ռազմավարական տեսլականով, որը հիմնված է աշխարհում քաղաքականության և տնտեսության ոլորտում փոփոխությունների գործընթացներում քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական ցանկալի արդյունքների հասնելու վրա: Հարկ է նշել, որ անվտանգության մարմինների և ուղեղային կենտրոնների համակարգված գործակցությունը սկսվել է Երկրորդ աշխարհամարտից հետո, երբ ձևավորվեցին համակարգ-կազմակերպություններ, որոնց խնդիրը և հետազոտական առարկայական շրջանակը հանգում է նախ պետության և հասարակության միջև կապի ապահովմանը, ապա՝ նաև պետության, հասարակության արտաքին և ներքին քաղաքականության, դրա մշակման և իրականացման վերաբերյալ բազմաոլորտ հիմնախնդիրների ուսումնասիրությանն ու վերլուծությանը: Ընդ որում, հարկ է նշել, որ ուղեղային կենտրոնների համակարգաստեղծ աշխատանքի արդյունք պետք է համարել տարբեր պետություններում անվտանգության մարմինների կազմակերպական առումով դիվերսիֆիկացված գործունեությունը, կամ այլ կերպ ասած՝ վերջիններիս տարբեր պետական և ոչ պետական մարմիններում ներգրավվածությունը:

Լավագույն ուղեղային կենտրոնները, որոնք նպաստում են անվտանգության մարմինների ինստիտուցիոնալ կառուցակարգերի ձևավորմանը և զարգացմանը, ԱՄՆ-ի, Միացյալ Թագավորության, Շվեդիայի ուղեղային կենտրոններն են:

Սոցիալ-տնտեսական հարաբերությունների կարգավորման դաշտում իրավակազմավորման իրացման արդյունավետ մեխանիզմը ծանուցումն ու խորհրդատվություններն են: Այս առումով հատկապես ուշադրության է արժանի պետության ֆինանսական քաղաքականության իրականացման ոլորտում իրավակազմավորման գործընթացի բացակայությամբ պայմանավորված լրջագույն խնդիրները: Այսպես, գործարար միջավայրի բարելավման, հարկաբյուջետային քաղաքականության իրացման կարևորագույն սկզբունքներից է կանխատեսելիությունը, որը նյութականացվում է իրավական կանխատեսելիության միջոցով: Այս առումով չափազանց կարևոր են համապատասխան հասցեատերերին պետության քաղաքականության մասին իրազեկումը արդեն իսկ մտադրությունների փուլում և տեղեկատվության ընկալման վերլուծությունների հիման վրա նաև իրավաբանական ձևակերպումները: Անչափ կարևոր է այս դաշտում ակնկալիքները ներկայացնելու մեխանիզմները: Օրինակ՝ լոբբիստական կազմակերպությունների գործունեությունը պետության կողմից բաց թողնված տեղեկատվության հիման վրա հետադարձ կապի ապահովումն է⁵: Բացի այդ,

⁵ Տե՛ս http://parlamericas.org/uploads/documents/Toolkit_Citizen%20Participation%20in%20the%20Legislative%20Process.pdf

լոբբիստական կազմակերպությունները կարող են ներկայացնել նաև հասարակական հարաբերությունների իրավակարգավորման անհրաժեշտության վերաբերյալ իրենց նախաձեռնությունները: Օրինակ՝ ԱՄՆ նահանգային կառավարման մակարդակում օրենսդիր մարմինն իրավական նախաձեռնություններ ներկայացնելու իրավունք ունեն նաև քաղաքացիները, որոնց էապես օժանդակում են լոբբիստական կազմակերպությունները: Մակայն, դրանից առաջ համայնքի շրջանակներում իրավակազմավորման դաշտում իրականացվում է բավականին բարդ և ծավալուն աշխատանք, որից հետո այն նյութականացվում է իրավական ակտի նախագծի տեսքով⁶:

Ամփոփելով կարող ենք արձանագրել, որ իրավակազմավորման փուլի ազդեցությունը նորմաստեղծման ամբողջական գործընթացի վրա ենթադրում է տարբերակված գործիքակազմի ներդրում, որոնց առանձնահատկությունները դրսևորվում են յլորտային իրավակարգավորումներում:

АЙК МАРТИРОСЯН – Роль этапа правообразования на нормотворческий процесс. – Исследование посвящено выявлению особенностей правообразования, а также анализу и оценке влияния правообразования на этот процесс. Осведомленность и эффективное выполнение правового процесса является одной из ключевых гарантий повышения качества правовых актов. Практика Республики Армения в указанной сфере оставляет желать лучшего, на основании чего в рамках данного исследования представлены предложения.

Ключевые слова: законотворчество, нормотворчество, правовой акт, юридическая эффективность, система безопасности, мозговой центр, аналитическая способность

HAYK MARTIROSYAN – The Role of Lawmaking on Norm-Setting Process. – The study is dedicated to revealing the peculiarities of legal organization, as well as the analysis and evaluation of the impact of legal organization in that process. Awareness and effective implementation of the legal implementation process is one of the key guarantees for improving the quality of legal acts. The practice of the Republic of Armenia in the mentioned field is lagging behind, based on which proposals are presented within the framework of this study.

Key words: lawmaking, rulemaking, legal act, legal efficiency, security system, think tank, analytical ability

---

⁶ Տե՛ս <https://www.scitepress.org/Papers/2018/100525/100525.pdf>